

Definitief
conceptexamenprogramma
Nederlandse taal en literatuur
VWO

September 2026

Verantwoording

2026 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur

SLO

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN 9.8055.013

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
Totstandkoming	4
Leeswijzer	4
Meer informatie	5
2. Karakteristiek	6
Kenmerken van het vak Nederlandse taal en literatuur	6
Nederlandse taal en literatuur als schoolvak	6
Communicatie	6
Taal	7
Literatuur	7
Samenhang	7
Nederlandse taal en literatuur in de schoolsoorten	7
Vmbo	8
Havo	8
Vwo	8
3. Raamwerk van (sub)domeinen	9
4. Eindtermen	10
Domein A Communicatie	10
Subdomein A1 Receptieve taalvaardigheid	10
Subdomein A2 Productieve taalvaardigheid	12
Subdomein A3 Interactie	17
Domein B Taal	19
Subdomein B1 Taal als systeem	19
Subdomein B2 Taal in beweging	21
Domein C Literatuur	24
Subdomein C1 Literatuur als systeem	24
Subdomein C2 Literatuur in beweging	25
Bijlage – Begrippenlijst	28

1. Inleiding

Voor je ligt het definitieve conceptexamenprogramma Nederlandse taal en literatuur – vwo. Het ministerie van OCW legt dit programma vast in een ministeriële regeling. De invoering is beoogd in schooljaar 2029-2030 in de bovenbouw van het vwo. Dat betekent dat vanaf dat moment leerlingen uit leerjaar 4 onderwijs krijgen in de vernieuwde inhouden.

Totstandkoming

In 2022-2024 heeft de vakvernieuwingscommissie Nederlandse taal en literatuur een eerste versie van dit examenprogramma ontwikkeld – tegelijkertijd en in samenhang met de andere examenprogramma's Nederlandse taal en literatuur voor alle schoolsoorten en leerwegen.

Op basis van dat conceptexamenprogramma ontwikkelde een syllabuscommissie in schooljaar 2024-2025 onder regie van het College voor Toetsen en Examens (CVTE) een conceptsyllabus voor de inhouden die aan het centraal examen zijn toegewezen. De syllabuscommissie heeft bij de uitwerking hiervan adviezen gedaan voor aanpassingen in het conceptexamenprogramma. SLO heeft op basis daarvan verbeteringen doorgevoerd. Dit heeft geleid tot een tweede versie in september 2025.

Die versie is in schooljaar 2025-2026 samen met de conceptsyllabus in de onderwijspraktijk beproefd met leerlingen, leraren en schoolleiders. De opgehaalde feedback is gewogen en op basis daarvan is het examenprogramma aangescherpt tot de definitieve versie die voor je ligt. De eerder verschenen versies van de examenprogramma's en het toelichtingsdocument zijn bij SLO op te vragen.

SLO voert in opdracht van het ministerie van OCW regie over de actualisatie van het gehele curriculum.

Leeswijzer

Dit examenprogramma begint met een karakteristiek, waarin de visie op Nederlandse taal en literatuur en de positie van het vak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs staat beschreven. Daarna volgt het raamwerk: een schematische weergave van de inhouden per domein of subdomein en een verdeling van inhouden over school- en centraal examen. Vervolgens volgen de eindtermen. Per eindterm is een doelzin, een uitwerking ('Het gaat hierbij om') en een illustratie ('Te denken valt aan') opgenomen. De doelzin en uitwerking

behoren tot het wettelijke deel; de illustratie is ter inspiratie opgenomen en behoort tot het niet-wettelijke deel. Bij de eindterm staat of het gaat om een beheersingsdoel (B), een ervaringsdoel (E) of een hybride doel (H); het laatste is een combinatie van beheersing en ervaring. Tot slot vind je in de bijlage een begrippenlijst, om de bedoeling en inhoud van het examenprogramma te begrijpen.

Meer informatie

Meer informatie over de inhoudelijke keuzes en de inrichting van het proces vind je in het toelichtingsdocument definitieve conceptexamenprogramma's vak/cluster van vakken (Herder, Pleumeekers, Straatsma & Van Schaik, 2026).

Alle informatie over de totstandkoming, opzet, werkwijze en inhoud van de examenprogramma's is te vinden op:

<https://www.actualisatie-examenprogrammas.nl/nederlands>.

2. Karakteristiek

Kenmerken van het vak Nederlandse taal en literatuur

Het vak Nederlandse taal en literatuur (vanaf nu: Nederlands) leidt leerlingen op tot taalvaardige, taalbewuste en cultuurbewuste burgers, die kunnen deelnemen aan een geletterde, meertalige en pluriforme samenleving. Het vak bevordert zo gelijke kansen om persoonlijke en maatschappelijke doelen te bereiken vanuit ieders eigen potentie, interesse, ambitie of achtergrond. Leerlingen leren doelgericht te communiceren, hun gedachten en gevoelens te uiten en om te gaan met de continue stroom aan informatie. Daarnaast ontwikkelen ze inzicht in talige verschijnselen en communiceren ze over literaire teksten uit heden en verleden. Zo ontwikkelen ze hun eigen talige en culturele identiteit.

Het Standaardnederlands is in grote delen van het Koninkrijk der Nederlanden de taal die een belangrijke functie heeft in onderwijs, maatschappelijke participatie en persoonlijke ontwikkeling. Veel leerlingen hebben een andere thuistaal dan het Nederlands. Door aandacht te besteden aan de rijkdom en dynamiek van de Nederlandse taal en de verscheidenheid aan taalvariëteiten en teksten, krijgen leerlingen meer zicht op zichzelf en de ander. Ook krijgen zij meer zicht op de maatschappij en hun plek daarin. Het vak Nederlands levert met al deze inhouden en vaardigheden zodoende ook een belangrijke bijdrage aan de breder gestelde burgerschapsdoelen.

Nederlandse taal en literatuur als schoolvak

Nederlands is een verplicht kernvak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs en behoort tot het gemeenschappelijk deel voor alle schoolsoorten en leerwegen. Het bouwt voort op de kennis en vaardigheden die leerlingen in de onderbouw hebben verworven. Om een doorlopende leerlijn vanuit primair onderwijs en onderbouw voort te waarborgen, is voortgebouwd op de kerndoelen Nederlands. Dit is qua ordening van inhouden goed te zien. Het vak krijgt in een doorlopende leerlijn vorm vanuit drie invalshoeken: communicatie, taal en literatuur.

Communicatie

Leerlingen leren hun communicatie af te stemmen op doel, publiek en context. De taalvaardigheden ontwikkelen zich in samenhang met elkaar. Bij lezen, schrijven, kijken, luisteren, spreken en gesprekken voeren, spelen dezelfde processen een rol. Leerlingen passen daarbij kennis toe over taal, teksten en communicatie. Hiermee versterken leerlingen hun taalvaardigheid en verbreden en verdiepen ze hun kennis. Meer dan in de onderbouw zijn communicatieve

situaties georiënteerd op beroepscontexten en maatschappelijk functioneren. Leerlingen leren bewust, kritisch en efficiënt om te gaan met informatie uit teksten en multimediale bronnen. Ze leren die te beoordelen op bruikbaarheid en kwaliteit. In een steeds verder gedigitaliseerde samenleving ontwikkelen leerlingen daarnaast inzicht in de mogelijkheden, beperkingen en het gebruik van digitale communicatiemiddelen.

Taal

Leerlingen verwerven kennis, vaardigheden en houdingen over taal en taalgebruik. Ze ontwikkelen hun taalbewustzijn door talige verschijnselen en uitingen te analyseren, te bespreken en daarop te reflecteren. Ze doen kennis op over taaluitingen vanuit verschillende perspectieven en reflecteren daarop vanuit een onderzoekende houding. Inzien hoe talen veranderen en hoe taal werkt, stimuleert begrip en waardering voor talige diversiteit.

Literatuur

Leerlingen lezen, beluisteren, schrijven en bespreken een verscheidenheid aan literaire teksten. Ze leren deze te analyseren en interpreteren met behulp van kennis van literaire begrippen en genres. Ze kennen betekenis en waarde toe aan literatuur vanuit een persoonlijk perspectief en vanuit de sociaal-culturele en historische context. Zo werken ze aan cultuurbewustzijn en hun literaire competentie. Leerlingen worden zich bewust van de rol van literaire teksten in de samenleving en verschillende culturele perspectieven.

Samenhang

De kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen bij Nederlands opdoen, ondersteunen het leren en de taalontwikkeling in andere taalvakken en zaakvakken. Bij andere vakken vergroten leerlingen hun talige kennis en vaardigheden en gebruiken ze het Nederlands als middel om te leren. Leerlingen lezen, bekijken, beluisteren en bespreken vakinhouden, en schrijven en presenteren om hun ideeën onder woorden te brengen. Samenhang tussen Nederlands en andere schoolse contexten biedt dus kansen voor duurzame kennis- en taalontwikkeling. De inhouden zijn sterk verwant aan Friese taal en cultuur en aan de moderne vreemde talen, met name aan Engelse taal en cultuur.

Nederlandse taal en literatuur in de schoolsoorten

Bij Nederlands ontwikkelen alle leerlingen kennis, vaardigheden en houdingen op het gebied van communicatie, taal en literatuur. Hiermee worden ze voorbereid op hun vervolgopleiding en hun plek in de samenleving. In de verschillende schoolsoorten en leerwegen worden specifieke accenten gelegd

voor het beheersen van kennis, vaardigheden en houdingen, en het opdoen van ervaringen.

Vmbo

Een goede beheersing van het Nederlands speelt een belangrijke rol om leerlingen voor te bereiden op het mbo en de beroepspraktijk. Leerlingen leren zich op het vmbo in allerlei communicatieve situaties goed uitdrukken. Ze kunnen teksten lezen en produceren over praktische, concrete en actuele onderwerpen. In alle leerwegen van het vmbo doen leerlingen kennis op over taal, vanuit maatschappelijk en cultureel perspectief. Ook is er aandacht voor het lezen en bespreken van een diversiteit aan literaire teksten.

Voor wat betreft lezen, schrijven, spreken en gesprekken voeren, is er onderscheid in de aard en complexiteit van de communicatieve context. Binnen de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-bb) zijn de onderwerpen en communicatieve situaties concreet en toepasbaar in de directe leefomgeving en beroepscontexten. Ook is er aandacht voor het onderhouden van de onderliggende technische taalvaardigheden voor mondeling en schriftelijk taalgebruik.

Binnen de kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-kb) is er eveneens oog voor maatschappelijke en beroepsgerichte contexten. Hier neemt de complexiteit van taken en teksten toe.

In de gemengde en theoretische leerweg (vmbo-gl/tl) zijn taken, teksten en contexten abstracter en complexer dan in de andere vmbo-leerwegen. Naast aandacht voor beroepsgerichte contexten met het oog op doorstroom naar het mbo, bereidt vmbo-gl/tl leerlingen voor op doorstroom naar het havo.

Havo

Het havo bereidt leerlingen voor op het hbo en op doorstroom naar het vwo. Leerlingen voeren authentieke en samenhangende taaltaken uit met een brede variatie aan teksten. Deze teksten zijn niet alleen relevant voor persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke deelname, maar laten hen ook kennismaken met beroepsgerelateerde vormen van communicatie, kennis over taal en taalgebruik, en literatuur.

Vwo

Omdat het vwo de leerlingen voorbereidt op wetenschappelijk vervolgonderwijs, is er aandacht voor (pre)academische taalvaardigheden in theoretische en abstracte contexten. Leerlingen voeren complexere taaltaken uit die een beroep doen op kritisch denken en onderzoeksvaardigheden. Ze verdiepen zich in kennis over taal en taalgebruik en in de sociaal-culturele en historische context van teksten en literatuur.

3. Raamwerk van (sub)domeinen

Hieronder vind je het raamwerk van Nederlandse taal en literatuur voor vwo geordend naar domeinen en subdomeinen. Daarbij is een verdeling gemaakt van inhouden over het schoolexamen (SE) en centraal examen (CE).

Domeinindeling	Titel (sub)domein	Toewijzing	
		SE	CE
Domein A	Communicatie		
Subdomein A1	Receptieve taalvaardigheid	x*	x
Subdomein A2	Productieve taalvaardigheid	x	
Subdomein A3	Interactie	x	
Domein B	Taal		
Subdomein B1	Taal als systeem	x	x
Subdomein B2	Taal in beweging	x	
Domein C	Literatuur		
Subdomein C1	Literatuur als systeem	x	x
Subdomein C2	Literatuur in beweging	x	

*Als het gaat om subdomein – A1 Receptieve taalvaardigheid heeft het schoolexamen betrekking op het luisteren en kijken naar teksten en het centraal examen op het lezen van teksten.

4. Eindtermen

Domein A Communicatie

Subdomein A1 Receptieve taalvaardigheid

Eindterm 1

De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees-, kijk- of luisterdoel. (B)

Het gaat hierbij om:

- analyseren van communicatieve doelen, publiek en context in relatie tot het genre;
- beschrijven van feiten, meningen, argumenten en perspectieven;
- verwoorden van hoofd- en bijzaken, hoofdgedachte en thema;
- analyseren van inhoudelijke relaties binnen teksten;
- verwoorden van inhouden en betekenis van de tekst.

Te denken valt aan:

- een informatieve podcast beluisteren en de perspectieven op het onderwerp benoemen;
- het verhaalverloop in een literaire tekst schematisch weergeven;
- een documentaire bekijken over een cultureel of maatschappelijk onderwerp en de hoofdzaken samenvatten;
- een *mindmap* maken waarop de belangrijkste inhoudelijke relaties uit een zakelijke tekst worden weergegeven.

Eindterm 2

De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. (B)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van overeenkomsten en verschillen in feitelijke uitspraken, waarderende uitspraken, standpunten, argumenten en perspectieven;
- analyseren van inhoudelijke relaties binnen en tussen teksten;
- beschrijven van overeenkomstige en tegenstrijdige inhoud binnen en tussen teksten;
- beoordelen van relevantie en betrouwbaarheid van teksten;
- reflecteren op de inhoud en vorm van teksten.

Te denken valt aan:

- teksten over eenzelfde onderwerp rangschikken op basis van betrouwbaarheid;
- een analyse maken van verschillende perspectieven van waaruit een thema is uitgewerkt in literaire en zakelijke teksten;
- *framing* analyseren in verschillende teksten rondom een actueel en gevoelig onderwerp;
- een onderbouwde keuze maken voor een politieke partij op basis van de verkiezingsprogramma's.

Subdomein A2 Productieve taalvaardigheid

Eindterm 3

De leerling verwerkt doelgericht informatie uit mondelinge, schriftelijke en digitale bronnen. (B)

Het gaat hierbij om:

- formuleren van een zoekopdracht op basis van een onderzoeksvraag;
- inzetten van geschikte zoekstrategieën en -hulpmiddelen;
- selecteren van bruikbare bronnen en informatie;
- ordenen en integreren van kennis en inzichten.

Te denken valt aan:

- aantekeningen maken tijdens een proefcollege aan een universiteit;
- een overzicht maken van verzekeringen die een 18-jarige moet afsluiten als die op zichzelf gaat wonen;
- een discussie met oplossingen voor een maatschappelijk vraagstuk voorbereiden door argumenten te verzamelen uit verschillende bronnen;
- een onderzoeksplan opstellen met een taalkundige onderzoeksvraag en een selectie van relevante bronnen.

Eindterm 4

De leerling toont inzicht in en reflecteert op de mogelijkheden en beperkingen van digitale communicatiemiddelen. (E)

Het gaat hierbij om:

- verkennen hoe digitale technologie de communicatie in het dagelijks leven en de maatschappij beïnvloedt;
- verkennen hoe makers van digitale media de aandacht van gebruikers trekken en vasthouden, en reacties uitlokken;
- reflecteren op de mogelijkheden, beperkingen en geschiktheid van digitale middelen bij het verwerken en produceren van teksten.

Te denken valt aan:

- onderzoek doen naar de kansen en risico's van het gebruik van digitale communicatiemiddelen bij het maken van teksten;
- vanuit kennis over genres in gesprek gaan met een AI-schrijffassistent om ideeën op te doen voor inhoud en structuur van een tekst;
- verkennen van toekomstscenario's voor de ontwikkeling van digitale communicatie;
- generatieve artificiële intelligentie (GenAI) gebruiken om gerichte feedback te vragen op zelfgeschreven teksten.

Eindterm 5**De leerling schrijft afgestemd op doel, publiek en context. (B)**

Het gaat hierbij om:

- teksten uit zakelijke genres, gerelateerd aan literaire en maatschappelijke contexten;
- ordenen, parafraseren en samenvatten van gegenereerde en geselecteerde tekstinhoud;
- gestructureerd verwoorden van ervaringen, gevoelens, ideeën, redeneringen en standpunten in begrijpelijk en passend Nederlands;
- toepassen van kennis over taalverzorging, taalgebruik, genrekenmerken en bronvermelding, waar nodig met behulp van taaladviesbronnen;
- passend opmaken van een tekst, waar nodig met gebruik van tabellen en figuren.

Te denken valt aan:

- een opiniërend artikel schrijven over een maatschappelijk thema op basis van bronnen;
- een ironische blog schrijven over een actuele trend onder jongeren;
- een informatief artikel schrijven over een complex onderwerp uit een profiel(keuze)vak, voor een lekenpubliek;
- een verzoek om toelating tot een studie of baan binnen een specifiek werkveld schrijven.

Eindterm 6

De leerling spreekt afgestemd op doel, publiek en context. (B)

Het gaat hierbij om:

- teksten uit zakelijke genres, gerelateerd aan literaire en maatschappelijke contexten;
- gestructureerd verwoorden van ervaringen, gevoelens, ideeën, redeneringen en standpunten in begrijpelijk en passend Nederlands;
- afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie;
- afstemmen van medium en inhoud op kennis, achtergrond en perspectief van het publiek;
- passend inzetten van visuele ondersteuning.

Te denken valt aan:

- een toespraak houden bij een regionale debatwedstrijd met gebruikmaking van diverse retorische middelen;
- een TED-talk houden over een taalkundig onderwerp;
- een korte documentaire maken over een Nederlandse auteur;
- een literaire wandeling verzorgen voor toeristen.

Eindterm 7**De leerling gebruikt taal op een creatieve manier. (E)**

Het gaat hierbij om:

- op verschillende manieren verwoorden van ervaringen, fantasieën, gedachten, gevoelens en ideeën;
- zichzelf uiten door te experimenteren met klanken, woorden, zinnen en taalconventies;
- experimenteren met literaire, retorische en visuele middelen in teksten;
- verwoorden van keuzes met betrekking tot inhoud, vorm en taalgebruik.

Te denken valt aan:

- een dialoog schrijven tussen twee alledaagse voorwerpen, die klinken zoals ze eruitzien;
- de inhoud van een nieuwsbericht tot poëzie verwerken en uitleggen welke vorm en taalkeuzes daar bij passen;
- een eigen tekst of presentatie boeiender of aantrekkelijker maken door gebruik van visuele en literaire middelen;
- een *spoken word* maken met aandacht voor ritme, herhaling en rijm.

Subdomein A3 Interactie

Eindterm 8

De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context. (B)

Het gaat hierbij om:

- actief bijdragen aan gesprekken gerelateerd aan literaire en maatschappelijke contexten;
- initiatief nemen, actief luisteren en passend reageren op signalen en bijdragen van gesprekspartner(s);
- afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie;
- afstemmen van inhoud op kennis, achtergrond en perspectief van de gesprekspartner(s);
- toepassen van gespreks- en taalconventies.

Te denken valt aan:

- een discussie voeren over een actuele maatschappelijke kwestie;
- een gesprek leiden tijdens een samenwerkingsopdracht;
- een interview houden met iemand die een andere thuistaal heeft dan het Nederlands over de voor- en nadelen daarvan;
- een debat voeren over een landelijke kwestie, met aandacht voor een heldere structuur en retorische middelen.

Eindterm 9**De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen. (B)**

Het gaat hierbij om:

- verwoorden van kennis, ideeën en standpunten met argumenten;
- ruimte bieden voor bijdragen van gesprekspartners en vragen om toelichting, verklaring of bevestiging;
- luisteren naar, doorvragen op en ter discussie stellen van de ideeën en perspectieven van gesprekspartners;
- beargumenteerd accepteren of verwerpen van andermans argumenten;
- samenvatten van inzichten en oplossingen of trekken van conclusies.

Te denken valt aan:

- een socratisch gesprek voeren over een ethische kwestie;
- een gezamenlijk antwoord formuleren op een taalkundig vraagstuk, zoals sociale verschillen in de uitspraak van woorden;
- een evaluatiegesprek voeren waarin de samenwerking in het kader van een groepsopdracht centraal staat;
- een groepsgesprek voeren over de interpretatie van een gezamenlijk gelezen literaire tekst.

Domein B Taal

Subdomein B1 Taal als systeem

Eindterm 10

De leerling toont inzicht in zakelijke en literaire genres. (B)

Het gaat hierbij om:

- benoemen van kenmerken met betrekking tot context, doel, inhoud en vorm, passend bij een genre;
- beschrijven van genrespecifieke kenmerken van taalgebruik;
- verbanden leggen tussen het gebruik van genrekenmerken en het communicatieve doel.

Te denken valt aan:

- verschillende columns vergelijken en uitleggen welke het communicatieve doel het beste bereikt;
- genrekenmerken van een offline en een online tekst binnen hetzelfde genre met elkaar vergelijken;
- aan de hand van de opbouw van het taalgebruik uitleggen tot welk genre een tekst behoort, bijvoorbeeld een instructie of advies;
- verschillende zakelijke en literaire teksten rondom een thema verzamelen en de genrekenmerken van deze teksten in kaart brengen.

Eindterm 11**De leerling beoordeelt de overtuigingskracht van een tekst en de auteur of spreker. (B)**

Het gaat hierbij om:

- analyseren van standpunt en argumenten en van de context waarin de argumentatie plaatsvindt;
- beoordelen van de geloofwaardigheid van de auteur of spreker;
- analyseren van de manier waarop gevoelens worden opgeroepen bij het publiek, al dan niet via *framing*;
- evalueren van de inhoud en presentatie van de argumentatie;
- reflecteren op de overtuigingskracht van de argumentatie.

Te denken valt aan:

- een speech van een politicus analyseren op verbale en non-verbale manieren om het publiek te overtuigen;
- columns van verschillende auteurs analyseren en beschrijven wat de columnist doet om geloofwaardig over te komen;
- *framing* in de media onderzoeken door een gesprek in een praatprogramma te analyseren;
- de presentatie van standpunt en argumenten vergelijken van deelnemers van een online forum.

Subdomein B2 Taal in beweging

Eindterm 12

De leerling redeneert over en reflecteert op de relatie tussen vorm en betekenis van taal. (H)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van verbanden tussen vorm en betekenis op het niveau van klanken, woord- en zinsstructuren;
- inzetten van taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën bij het redeneren over taalverschijnselen;
- reflecteren op taalverschijnselen op basis van taalgevoel, taalnormen en taalgebruik.

Te denken valt aan:

- beschrijven hoe vorm en betekenis van een woord veranderd zijn door maatschappelijke invloeden;
- literatuuronderzoek doen naar een bekende taalergernis als 'Hun hebben' of 'Het meisje die' en het gebruik daarvan verklaren;
- beredeneren welke veranderingen op woord- en zinsniveau zich in de toekomst kunnen voordoen op basis van eerdere taalveranderingen;
- grammaticale structuren van het Nederlands vergelijken met andere talen.

Eindterm 13**De leerling toont inzicht in en reflecteert op taalvariatie en taalverandering. (H)**

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van talen en taalvariëteiten in het Nederlandse taalgebied;
- beschrijven van overeenkomsten en verschillen tussen talen en taalvariëteiten vanuit etnische, geografische, historische en sociale invalshoeken;
- beschrijven hoe talen en taalvariëteiten veranderen;
- reflecteren op het eigen meertalig repertoire en meertaligheid in het Nederlandse taalgebied.

Te denken valt aan:

- onderzoek doen naar lokale taalvariëteiten en de herkomst daarvan;
- een vergelijking maken tussen de uitspraak van woorden of zinnen in het Standaardnederlands en het Fries of het Afrikaans;
- in kaart brengen hoe bepaalde woorden of uitdrukkingen laten zien tot welke sociale groep iemand behoort;
- aan de hand van een taalportret reflecteren op het eigen meertalig repertoire.

Eindterm 14**De leerling gebruikt ervaringen, interesses en kwaliteiten bij de eigen loopbaanontwikkeling. (E)**

Het gaat hierbij om:

- verkennen van de rol van vakspecifieke kennis en vaardigheden in de samenleving;
- oriënteren op sectoren, beroepen en vervolgopleidingen waarin kennis en vaardigheden van Nederlands een rol kunnen spelen;
- deelnemen aan activiteiten die bijdragen aan het verkennen van interesses, kwaliteiten en mogelijkheden;
- reflecteren op opgedane ervaringen, indien relevant voor de eigen oriëntatie op studie en beroep.

Te denken valt aan:

- in een schema weergeven welke universitaire studies er zijn op het terrein van communicatie, taal en literatuur;
- een curriculum vitae maken met daarin expliciete aandacht voor kwaliteiten op het gebied van het schoolvak Nederlands;
- bij een mogelijke vervolgopleiding in kaart brengen welke taalvaardigheden belangrijk zijn;
- met professionals uit een specifieke beroepsgroep in gesprek gaan over taal en taalgebruik in het werkveld.

Domein C Literatuur

Subdomein C1 Literatuur als systeem

Eindterm 15

De leerling legt verbanden tussen het interpreteren van een tekst en de gebruikte literaire middelen, stijl en vorm. (B)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van inhoud en thema van verhalende, lyrische en dramatische teksten;
- analyseren van opvallende literaire middelen en kenmerken van stijl en vorm;
- analyseren hoe keuzes van een auteur of spreker voor literaire middelen, stijl en vorm bijdragen aan de interpretatie van een tekst;
- vergelijken van interpretaties van teksten en de rol van literaire middelen, stijl en vorm daarbij.

Te denken valt aan:

- een *mindmap* maken met verhaalelementen die van belang zijn voor de interpretatie van de literaire tekst;
- in kaart brengen hoe verschillende auteurs specifieke literaire middelen gebruiken en wat het effect daarvan is op de lezer;
- een essay schrijven over het effect van het gekozen vertelperspectief op de lezer;
- aan de hand van fragmenten uitleggen hoe de vorm van invloed is op de persoonlijke interpretatie.

Subdomein C2 Literatuur in beweging

Eindterm 16

De leerling evalueert diens literaire ontwikkeling aan de hand van literaire teksten. (E)

Het gaat hierbij om:

- belevend, herkenkend, reflecterend en interpreterend lezen van twaalf literaire werken, waarvan ten minste tien oorspronkelijk Nederlandstalige boeken;
- lezen, beluisteren en bekijken van een gevarieerde selectie gedichten en liedteksten;
- reflecteren op opgedane inzichten en kennis over zichzelf, werelden, culturen en literatuur na het lezen van literaire teksten;
- reflecteren op de eigen literaire ontwikkeling op basis van kennis van literaire genres, eigen interesses en leeservaringen.

Te denken valt aan:

- in een gesprek terugblikken op de eigen literaire ontwikkeling vanaf de brugklas tot nu;
- in een klassengesprek cultureel bepaalde denkbeelden in literatuur bespreken en de invloed daarvan op de eigen manier van denken hierover;
- een recensie schrijven voor een landelijke krant over een gelezen roman;
- een beargumenteerde bloemlezing maken van lyrische of dramatische teksten, passend bij een zelfgekozen thema.

Eindterm 17**De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur. (H)**

Het gaat hierbij om:

- uitleggen hoe belangrijke maatschappelijke thema's zichtbaar worden in literatuur;
- uitleggen hoe literatuur van invloed is op maatschappij en cultuur;
- verkennen van intertekstualiteit;
- reflecteren op hoe literatuur en de maatschappelijke en culturele context op elkaar inwerken.

Te denken valt aan:

- de wederzijdse beïnvloeding bespreken van keuzes van personages enerzijds, en de maatschappij waarin ze leven anderzijds;
- een korte reflectie schrijven of presenteren over hoe een ethisch dilemma van de hoofdpersoon in de huidige maatschappelijke context nog steeds actueel is;
- klassikaal bespreken hoe literaire werken kunnen bijdragen aan het aan de kaak stellen van misstanden;
- in kleine groepjes verkennen hoe klassieke thema's uit de Griekse of Romeinse mythologie terugkeren in hedendaagse, westerse literatuur.

Eindterm 18**De leerling toont inzicht in historische Nederlandstalige literatuur.
(B)**

Het gaat hierbij om:

- lezen van een gevarieerde selectie literaire teksten uit verschillende tijdvakken uit de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis tot 1970, in hertaling of bewerking;
- analyseren van overeenkomsten en verschillen tussen oudere en hedendaagse literaire teksten;
- analyseren hoe universele thema's en verhalen doorwerken in de Nederlandstalige literatuur;
- verbanden leggen tussen historische literatuur en de historische context.

Te denken valt aan:

- het taalgebruik en de inhoud van twee historische werken uit verschillende literaire stromingen met elkaar vergelijken;
- een onderzoek doen naar de denk- en leefwereld van personages in een werk uit de middeleeuwen;
- een vergelijking maken tussen een historisch en een modern literair werk over hetzelfde thema en daarbij de maatschappelijke context betrekken;
- een literaire talkshow simuleren waarin de auteur van een kenmerkend werk uit een bepaalde literair-historische stroming geïnterviewd wordt.

Bijlage – Begrippenlijst

Hieronder lees je de vakspecifieke begrippen en hun omschrijving. Deze omschrijvingen zijn bedoeld voor leraren om de bedoeling en inhoud van het examenprogramma te begrijpen.

Begrip	Omschrijving
Bron	De oorsprong of herkomst van data of informatie. Bij verwijzing naar een bron kan het gaan om een tekst of een specifiek tekstgedeelte, een auteur, een spreker, het medium, een instantie of een persoon.
Burgerschap	Het vermogen om maatschappelijk en democratisch te functioneren en gezamenlijk de diverse samenleving vorm te geven.
Communicatie	De (online) mondelinge, schriftelijke en multimodale uitwisseling van boodschappen die bewust en/of onbewust, verbaal en/of non-verbaal worden overgebracht, ontvangen en geïnterpreteerd. Wanneer deze uitwisseling is afgestemd op doel, publiek en context, is er doelgerichte communicatie.
Communicatief doel	Wat een auteur of spreker beoogt te bereiken door middel van communicatie. Bijvoorbeeld de ander informeren, amuseren, iets laten ervaren, instrueren, overtuigen, aanzetten tot denken (beschouwen), aanzetten tot actie en/of het onderhouden van relaties.
Communicatieve context	De tijdruimtelijke en sociaal-culturele omgeving waarin specifieke communicatie plaatsvindt. De context van de communicatie oefent een grote invloed uit op de vorm die communicatie aanneemt.
Creativiteit	Het vermogen om originele ideeën en oplossingen te bedenken en te realiseren met behulp van taal, materialen en technieken.
Cultuurbewustzijn	Inzicht hebben in de verschillende manieren waarop mensen met uiteenlopende achtergronden en herkomst leven, denken en handelen, en hun uitingen in perspectief plaatsen.
Culturele diversiteit	De aanwezigheid van onder meer verschillende talen, tradities, normen, waarden, religies,

	oriëntaties en etniciteiten en andere aspecten van cultuur in een samenleving.
Culturele identiteit	Onderdeel van iemands identiteit of die van een groep op basis van gemeenschappelijke waarden en normen.
Digitale geletterdheid	Kennis hebben van digitale technologie en digitale media en beschikken over vaardigheden om deze te gebruiken.
Fictie	Teksten waarin met talige en/of audiovisuele technieken een verzonnen werkelijkheid verbeeld wordt. Bijvoorbeeld vormen van literatuur, films, tv-series en verhalende games.
Framing	De manier waarop een auteur of spreker een boodschap vormgeeft om een onderwerp op een bepaalde manier te presenteren of begrepen te laten worden. <i>Framing</i> heeft effect op hoe mensen denken, hoe ze zich voelen en wat ze doen.
Geletterdheid	Het vermogen om geschreven taal te begrijpen, te evalueren en doelgericht te gebruiken, in het persoonlijke leven en in maatschappelijke context.
Genre	Een specifieke verzameling teksten met een overeenkomstig communicatief doel en vergelijkbare, met elkaar samenhangende genrekenmerken. Een tekst kan een mengvorm van genres zijn. In het onderwijs wordt een basaal onderscheid gemaakt tussen literaire en zakelijke genres.
Genrekenmerk	Een typerende eigenschap van een tekst binnen een bepaald genre: communicatief doel, aard van de inhoud, tekststructuur, taalgebruik en lay-out.
Gespreksconventie	Wat in gesprekken in een bepaalde context door de taalgemeenschap gebruikelijk en passend wordt gevonden, bijvoorbeeld op gepaste wijze de beurt nemen.
Interactie	Uitwisseling van kennis, ideeën, gevoelens en informatie tussen twee of meer personen, waarbij er sprake is van een voortdurende afwisseling tussen luister- en spreek- en gespreksactiviteiten, en/of lees- en schrijfactiviteiten.
Literair middel	Talig middel dat zich onderscheidt van een zakelijke manier van uitdrukken en bijdraagt aan de esthetische waarde van een tekst. Literaire middelen

	kleuren een tekst en richten de aandacht van de lezer of luisteraar. Bijvoorbeeld beeldspraak, stijlfiguren, rijm en verteltechnieken.
Literatuur	Wat onder literatuur wordt verstaan, loopt uiteen en is veranderlijk. Het gaat om fictieve en non-fictieve teksten die op originele wijze een werkelijkheid verbeelden, met taal als voornaamste medium en met inzet van literaire middelen. Er worden vanouds drie vormen onderscheiden: verhalende, lyrische en dramatische teksten.
Meertalig repertoire	De talen, taalvariëteiten of woorden en uitdrukkingen uit de talen/taalvariëteiten die een persoon passief of actief beheerst, die flexibel gebruikt kunnen worden in de communicatie of bij het leren van een nieuwe taal.
Meertaligheid	Het naast elkaar bestaan van meerdere talen en taalvariëteiten binnen een samenleving, context of bij een individu.
Multimediaal	Het gebruiken van verschillende media. Bijvoorbeeld kranten, tijdschriften, boeken, posters, fotografie, televisie, films, video's, games, internet en sociale media.
Multimodaal	Het combineren van meer dan één communicatiekanaal in een product. Bijvoorbeeld geschreven teksten, gesproken teksten, gebaren, gezichtsuitdrukkingen, muziek en allerlei soorten beeldmateriaal, zoals video's, animaties, illustraties en grafieken.
Non-fictie	Teksten met op de werkelijkheid berustende feiten.
Perspectief	De manier waarop een auteur, spreker of personage iets bekijkt, begrijpt of ervaart, en van waaruit inhouden worden gepresenteerd.
Productieve taalvaardigheid	De vaardigheden spreken en schrijven.
Receptieve taalvaardigheid	De vaardigheden kijken, luisteren en lezen.
Register	Taalgebruik dat aan een bepaalde situatie is gebonden, zowel wat betreft woordkeuze als zinsbouw. Er zijn verscheidene registers, variërend van zeer informeel tot zeer formeel.

Retorisch middel	Talig middel dat bijdraagt aan overtuigingskracht in spreken en schrijven. Bijvoorbeeld stijlmiddelen, beeldspraak, ironie, verteltechnieken of woordkeuze.
Reviseren	De schrijver reflecteert op de tekst en herziet indien nodig de tekst of delen ervan. De revisies kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op: structuur, inhoud, formulering, spelling en interpunctie.
Standaardnederlands	De gestandaardiseerde variant van het Nederlands die wordt onderwezen op scholen en die algemeen bruikbaar is in het openbare leven, bijvoorbeeld in bestuur, rechtspraak, onderwijs, media en bedrijfsleven.
Taalbeschouwingsstrategie	Manier om bewust na te denken over taal en taalgebruik, om taalverschijnselen te begrijpen, verklaren of onderzoeken.
Taalbewustzijn	Expliciete kennis over taal, alertheid op de werking van taal en inzicht in hoe talen geleerd en gebruikt worden.
Taalconventie	Wat men in een bepaalde context gebruikelijk en passend vindt in het taalgebruik.
Taalnorm	Van bovenaf of in een bepaalde context door de taalgemeenschap opgelegde regel voor taalgebruik.
Taalontwikkeling	Het proces dat doorlopen wordt bij het leren van een of meerdere talen.
Taalstatus	De positie die een taal inneemt in een bepaalde gemeenschap en de waardering die aan die taal wordt toegekend door een (inter)nationale overheid of gemeenschap.
Taalvariatie	Het bestaan van verschillen binnen een taal of binnen het taalgebruik van een individu.
Taalvariëteit	Een variant op een erkende taal die door een groep mensen gesproken of geschreven wordt. Bijvoorbeeld dialecten, straattaal en jongerentaal. Elke taalvariëteit heeft een aantal opvallende eigen kenmerken, zoals eigen uitspraak, eigen woorden en grammaticaregels.
Talige identiteit	Taalgebruik dat een mens of groep mensen definieert en onderscheidt van anderen.
Talig repertoire	De talen/taalvariëteiten, of woorden en uitdrukkingen daaruit, die een persoon passief of actief beheerst.

Tekst	Elke vorm van mondelinge, schriftelijke, digitale en multimodale communicatie, waarmee bijvoorbeeld ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens, meningen en informatie door middel van taal worden weergegeven.
Tekstbegrip	De mate waarin de lezer betekenis verleent aan een tekst door teksten te begrijpen, interpreteren, integreren, evalueren en erop te reflecteren.
Tekststructuur	De manier waarop een tekst georganiseerd is: de ordening van inhoud, de relaties daartussen en de markering van relaties, bijvoorbeeld met kopjes, alinea's of signaalwoorden.
Thema	Er zijn twee betekenissen van het begrip. (1) De kortste aanduiding van waar een literaire tekst in wezen over gaat, vaak uitgedrukt in een abstract begrip of een abstracte kwestie. (2) Het gemeenschappelijke onderwerp van een set teksten.
Verteltechniek	Techniek om een verhaal op te bouwen en te kleuren. Hiermee worden gebeurtenissen weergegeven en de aandacht en blik van de lezer of luisteraar gericht. Bijvoorbeeld vertelperspectief en spanningsopbouw.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)